

CERAMICA ȘTAMPILATĂ DIN SECOLELE III—IV E.N. DESCOPERITĂ ÎN NORD-VESTUL ROMÂNIEI

GH. LAZIN

Ceramica ștampilată descoperită în zona de nord-vest a României, prin săpături sistematice, s-au în cadrul unor descoperiri întâmplătoare, și care se încadrează în sec. III—IV e.n. (eventual sfârșitul sec. III e.n.), cu o singură excepție¹, n-a constituit obiectul unor analize speciale; ceramica de acest tip a fost menționată mai ales, cu prilejul prezentării unor obiective arheologice².

În cadrul discuției de față, prezentăm ceramica ștampilată din nord-vestul României (vezi, fig. 1 — *Descoperiri cu ceramică ștampilată din nord-vestul României — sec. III—IV e.n.*), oprindu-ne atât asupra materialelor publicate, cât și asupra celor inedite; prezentarea va fi făcută în ordinea alfabetică a localităților de descoperire.

1. *Culciu Mare* (com. Culciu, jud. Satu Mare). Cercetările arheologice efectuate în partea de sud a localității, în anul 1966 au surprins trei semibordeie cu ceramică databilă în sec. IV e.n.³. Din inventarul ceramic, face parte și un castron lucrat la roată (pl. XXVIII/2) dintr-o pastă bună de culoare cenușie, cu aspect săpunos. Vasul, de mărime mijlocie, are marginea rotunjită și ușor răsfrântă în exterior, fundul inelar, sub buză are o canelură⁴. Castronul se află în colecția Muzeului

¹ S. Dumitrașcu — Z. Nánási, *Ceramica descoperită la Ghenetea* (jud. Bihor), *StComSatuMare*, II, 1972, p. 227—236, pl. LXII/1—3.

² S. Dumitrașcu — T. Bader, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit*, Oradea, 1967, p. 36, pl. XIV/2, 5; T. Bader, *Contribuții la cunoașterea istoriei orașului Satu Mare, Descoperiri arheologice — (I)*, în *StComSatuMare*, III, 1975, p. 40—43, pl. VI/2, 4—6, 8; pl. VIII/6; pl. IX/7; pl. X/2, 4, 6, 8; Gh. Lazin, *Cercetări arheologice în sudul județului Satu Mare (zona Tâșnad)* — I, în *StcomSatuMare*, III, 1975, p. 67, fig. 4/6, pl. XIII/4; Idem, *Cuptoare dacice de ars ceramică din sec. III—V e.n. descoperite la Satu Mare*, în *StComSatu Mare*, IV, 1980, p. 138, pl. LXXXIV/1; pl. LXXXVII/1.

³ SCIV, 3, 1967, p. 531, nr. 71; *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 367, nr. 71.

⁴ În nota din SCIV, 3, 1967, p. 531, nr. 71, la fel și în aceea din *Dacia*, N.S., XI, 1967, nr. 71, nu se menționează decât cercetările arheologice, fără a se specifica și inventarul locuințelor. Informații despre vasul în discuție, precum și desenele, le datorez colegului I. Glodariu, Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca, căruia îi mulțumesc și aici pentru amabilitate. Se mai poate consulta *Tracii și getodacii din nord-vestul României (Catalogul expoziției 2050)*, Oradea, 1980 (redactor responsabil N. Chidioșan), p. 49, nr. 151. Pentru descoperirile din sec. III—IV e.n. în perimetrul localității Culciu Mare, vezi și S. Dumitrașcu, *Așezări și descoperiri dacice din vestul și nord-vestul României în sec. II—IV e.n.*, în *Lucrări științifice*, 2, Oradea, 1968, p. 251, nr. 21, pl. V/2—3.

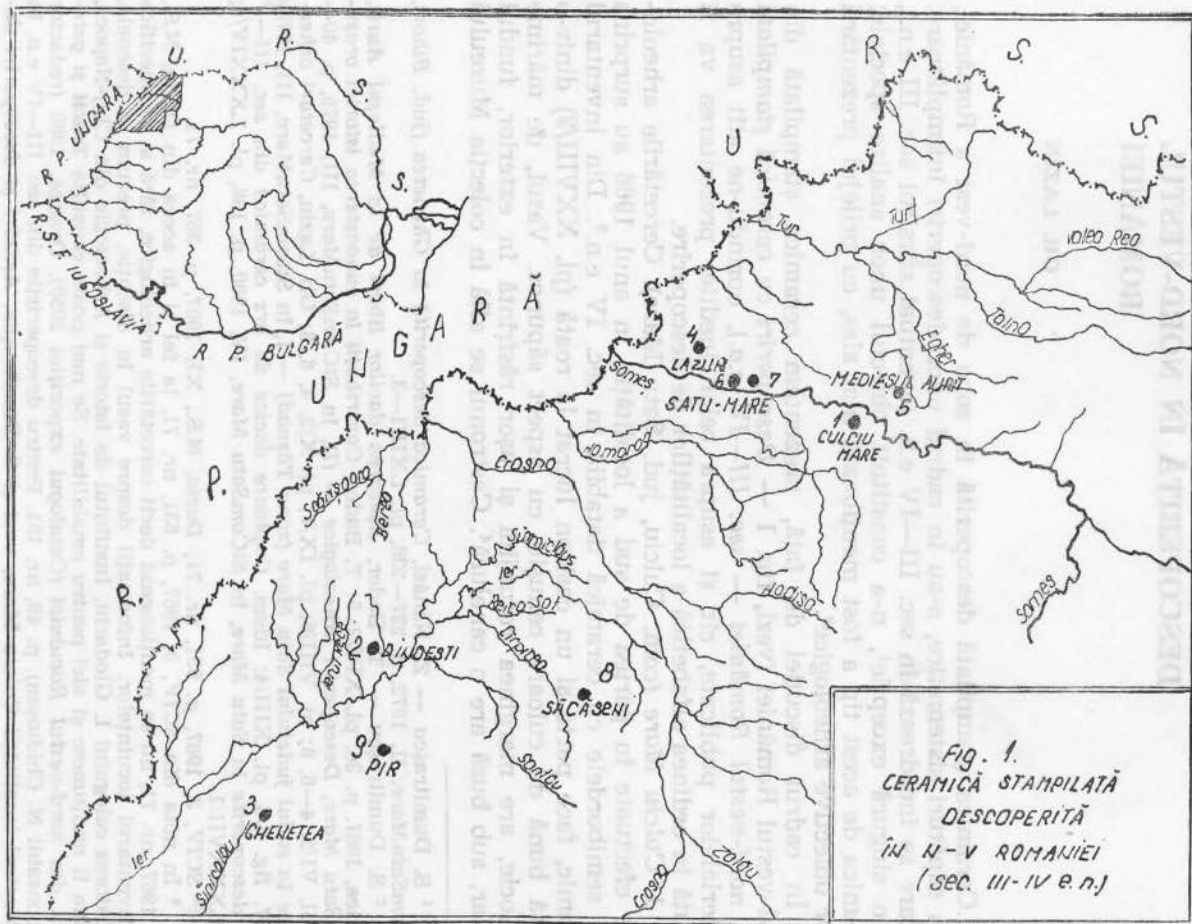

Fig. 1. Descoperiri cu ceramică ștampilată din nord-vestul României — sec. III—IV e.n.

judeteen Maramureş — Baia Mare, inventar 298. Elemente de decor (pl. XXIX — decorul desfăşurat al vasului): cercuri dispuse în două registre, în exterior un cerc incizat, simplu, iar în interiorul lui, un alt cerc format din mici triunghiuri cu vîrfurile ascuţite spre interior, la mijloc un cerc mic simplu.

Cercurile din registrul superior şi inferior sînt unite între ele prin două linii paralele, incizate, aşezate atît vertical cît şi oblic. În exteriorul lor, de o parte şi de alta se află motive compuse din mici triunghiuri sau arcuri de cerc cu rază diferită, unite la capete (în formă de semilună). Motivul realizat prin şampilare, nu este executat uniform.

b) Cercetările din anul 1971, în zona de luncă a Someşului, partea de hotar „Boghilaz“, la nord-est de localitate, au scos la lumină mai multe fragmente ceramice decorate prin şampilare. Prezentarea lor o facem exhaustiv, în ordinea secţiunilor unde au fost găsite⁵.

Secţiunea I. Fragmente dintr-o strachină de mărime mijlocie (pl. XXX/1—3), cu buza uşor răsfrîntă în exterior. Pastă fină de culoare cenuşie deschisă, în exterior şi interior cu un firnis, de culoare negricioasă. Decor: două linii verticale, paralele între ele, compuse din patru-latre mici inegale, două linii oblice spre dreapta şi spre stînga care se întretaie, compuse din mici patrulatre. Aceste linii împart în patru cîmpuri aproape egale spaţiul dintre liniile verticale. În mijlocul celor patru cîmpuri se află o rozetă mijlocie cu şapte petale inegale şi dispuse asimetric. În partea superioară, la unghiurile formate de întîlnirea liniilor verticale cu cele oblice, se află cîte un cerc dublu (probabil că acelaşi motiv se afla şi în partea inferioară, însă nu se poate preciza exact, deoarece strachina se păstrează fragmentar). De o parte şi alta a motivului central se află cîte un semicerc (cerc întreg?) format din mici patrulatre.

Secţiunea II. a) Fragment de strachină de culoare cenuşie deschisă cu pereţii aproape drepţi, sub buză are două caneluri orizontale, pronunţate. Decorul se compune dintr-o ramură formată din mici patrulatre dispuse simetric. În afara acestui decor, se mai află un grup combinat de cercuri: în interior un mic cerc dublu, în exterior un cerc mare compus din triunghiul ce alternează, unul cu baza în jos, altul cu baza în sus, iar între cele două cercuri un cerc mijlociu format din mici triunghiuri cu laturile egale, toate dispuse cu vîrfurile spre interior (pl. XXXI/2).

b) Fragment de strachină de culoare cenuşie deschisă cu pereţii aproape drepţi, pastă fină, sub buză are două linii incizate, paralele. Decor: o floare cu patru petale stilizate (pl. XXXII/1).

Secţiunea IV. Fragment atipic (strachină?), dintr-o pastă de culoare cenuşie, mai puţin fină, în interior şi exterior culoarea fragmentului este negricioasă. Decorul (pl. XXXII/2), este format din două elemente

⁵ Cercetări arheologice: iunie—iulie, 1971 — Gh. Lazin. Material inedit. Colecţiile Muzeului judeţean Satu Mare.

distincte, respectiv din două semicercuri cu deschiderea în jos, compuse din mici patrulatere. La capetele semicercurilor, se află cite o ramură formată din mici patrulatere inegale; semicercul din dreapta mărginește de o parte și alta ramura.

Secțiunea V. a) Fragment de strachină, de culoare cenușie, pastă fină (pl. XXXII/3), decor simplu compus dintr-un cerc simplu, în jurul căruia sînt dispuse în forma unei rozete mici dreptunghiuri cu laturile inegale.

b) Fragment de strachină de culoare gălbuie, pastă fină, cu pereții aproape drepți (pl. XXXIII/1) buza rotunjită și ușor evazată este despărțită de corpul vasului prin două caneluri paralele.

Decorul se compune din două elemente, respectiv semicercuri deschise în jos, formate din mici patrulatere, iar la intersecția semicercurilor se află cite o floare stilizată; doar la decorul din stînga, două petale trec cu puțin în jos de curbura maximă a vasului, pe cînd decorul din dreapta nu are decît două petale.

2. *Dindești* (com. Andrid, jud. Satu Mare). În anul 1977, la „Grajdurile C.A.P.“, a fost descoperit întîmplător un mormînt de inhumatie, dintre vasele care i-au compus inventarul, unul este decorat prin ștampilare⁶. Vas-bol (pl. XXXIII/3), din pastă fină de culoare cenușie, bine arsă. Are fund inelar, buza ușor răsfrîntă spre exterior, este rotunjită, iar sub buză are o linie incizată. În exterior și interior are un firnis de culoare cenușie-închisă. Decorul, aflat pe partea principală a vasului, se compune dintr-un șir de 45 de linii oblice, formate din mici patrulatere, cite 15—17 într-o linie. Acest decor înconjoară întreaga circumferință a vasului. Muzeul orășenesc Carei, inventar 3299.

3. *Ghenetea* (oraș Marghita, jud. Bihor). Din totalul celor cinci vase descoperite întîmplător la Ghenetea în anul 1968, trei sînt decorate prin ștampilare⁷.

a) Castron de culoare cenușie lucrat din pastă fină cu acest săpunos (pl. XXVIII/1), fund inelar pronunțat, buza ușor invazată, corpul puțin bombat. Decor: cerc mare format din mici patrulatere, iar în interior șase mici cercuri duble situate spre marginea interioară a cercului mare, în centru un cerc dublu mic. Exteriorul cercului mare este înca-

⁶ Materialul se află în colecția Muzeului Orășenesc Carei. Mulțumim și aici colegului I. Némethi pentru amabilitate.

⁷ Vasele se află în colecția Muzeului comunal Săcueni (jud. Bihor). Față de datele publicate de S. Dumitrașcu — Z. Nánási, în *StComSatuMare*, II, 1972, p. 227—228, pl. LXII/1—3, adăugăm următoarele: a) Localitatea Ghenetea, aparține orașului Marghita (cf. *Județele României Socialiste*, Ediția a II-a, București, 1972, p. 102; Ioan Prodan, Petre Găștescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei, București, 1974, p. 144, s.v., GHE); b) În lucrarea menționată (S. Dumitrașcu — Z. Nánási), vasele sînt ilustrate fotografic, din acest motiv, ornamentele nu se pot observa exact; c) În lucrarea de față, cele trei vase, le prezentăm grafic, astfel motivele ornamentale se pot observa mai atent; d) Păstrăm aici descrierea celor trei castroane, așa cum au fost prezentate prima dată în literatura de specialitate.

drat de unsprezece cerculețe mici, duble, dispuse neregulat. Între aceste motive care constituie ornamentul principal, se află imprimate pe două registre (sus și jos), două cercuri concentrice formate din mici patrulatere. Muzeul comunal Săcueni, inventar 1.

b) Castron de culoare cenușie, lucrat din pastă fină (pl. XXXIV/1), fund inelar cu umbo. Sub buză are două linii incizate, concentrice; la baza corpului, se află o linie incizată. Pe corpul vasului, se află un decor șampilat simplu, constituit dintr-un șir orizontal compus din cinci cercuri de mărime mijlocie, format din mici patrulatere. Muzeul comunal Săcueni, inventar 2.

c) Castron de culoare negricioasă, cu aspect săpunos, fund inelar cu umbo, buza dreaptă ușor rotunjită spre exterior. Sub buză are două linii incizate concentrice. Decorul, se compune din cercuri șampilate, douăsprezece la număr, în șir orizontal, formate din mici patrulatere (pl. XXXIV/2). Muzeul comunal Săcueni, inventar 3.

4. *Lazuri* (com. Lazuri, jud. Satu Mare). Fragment de strachină de culoare cenușie închisă, cu pereții verticali, buza lată și ușor evazată, în interior sub buză are o canelură. Pe corp are un decor șampilat (pl. XXXI/1). Motivul principal un cerc mare dublu, concentric. Între cele două cercuri se află mici patrulatere inegale, la mijloc are un cerc dublu mic. În exteriorul cercului mare se află șapte cercuri mici duble, cu o dispunere asimetrică⁸. Realizarea decorului este rudimentară.

5. *Medieșul Aurit* (com. Medieșul Aurit, jud. Satu Mare). În stațiunea „Șunculeu”⁹, au fost descoperite și câteva fragmente de vase ornamentate prin șampilare. Numărul lor, nu este precizat cu exactitate. Redăm aici descrierea ceramicii de acest tip, așa cum apare în studiul publicat de către descoperitorii importantei așezări a dacilor liberi din localitatea menționată mai sus: „Câteva fragmente ceramice (3—4 amintim numărul lor pentru a nu da naștere la confuzii!) de culoare cenușie, sînt ornamentate cu motive șampilate și par a fi de factură deosebită. Astfel un ciob este ornamentat cu cerculețe imprimate, altul cu rozete și cruci încadrate în cercuri, un fragment lustruit cu linii, subțire, de culoare plumburie și rezonanță deosebită, conduc spre lumea din nord-vestul Daciei. În același timp se păstrează un fragment dintr-un vas mai mic ornamentat cu rozete, de culoare cărămizie și vopsit cu roșu, care trădează o încercare de a imita ceramica

⁸ Fragmentul de vas a fost descoperit în cadrul cercetărilor din anul 1975, partea de hotar: „Ritul lui Bela” (Secțiunea IV). Adăugăm că între anii 1974—1977 și 1979—1980, în localitatea Lazuri au fost efectuate ample săpături arheologice, dezvelindu-se parțial o întinsă așezare din sec. III—IV e.n. ce aparține dacilor liberi; s-au descoperit pînă acum zece cuptoare pentru ars vase și mai multe locuințe (vezi, Gh. Lăzin, în *StComSatuMare*, IV, 1980, p. 136, 141, nota 6; Idem, în *Mărturiile arheologice din județul Satu Mare*, Satu Mare, 1980, p. 15).

⁹ S. Dumitrașcu — T. Bader, *Așezarea dacică de la Medieșul Aurit*, în *ActaMN*, IV, 1967, p. 107—126; Idem, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit*, Oradea, 1967, 65 p.; S. Dumitrașcu, *O locuință descoperită în stațiunea arheologică „Șunculeu” de la Medieșul Aurit*, în *Apulum*, X, 1972, p. 669—683.

romană provincială și nu are legături cu regiunile din nord-vest (pl. XIV/2, 5)¹⁰.

6. *Satu Mare*. Săpăturile efectuate în anul 1972 în partea de hotar denumită „Pădurea Noroieni“, au dus la cercetarea parțială a unei așezări din sec. III—IV e.n.¹¹. În secțiunile I și II, au fost descoperite și câteva fragmente ornamentate prin ștampilare (pl. XXXIV/3; pl. XXXV/1—3; pl. XXXVI/1; pl. XXXVII/2). Motivele realizate sînt compuse din cercuri simple, duble, rozete alcătuite din patrulatere sau triunghiuri mici, arcuri cu deschiderea în sus sau în jos. Fragmentele ștampilate sînt lucrate din pastă de culoare cenușie, de bună calitate. Un singur fragment (pl. XXXVII/2), face parte din specia de ceramică roșie fină. Ca forme de vase, ceramica ștampilată descoperită la Satu Mare „Pădurea Noroieni“, aparține castroanelor și străchinilor.

7. *Satu Mare*. Cercetările efectuate în partea de nord a orașului între anii 1978—1979, au dus la descoperirea unei așezări din sec. III—IV e.n.¹². Alături de alte materiale, au apărut și patru fragmente ceramice ornamentate prin ștampilare.

a) Fragment de strachină (pl. XXXVII/1) de culoare cenușie deschisă, motivul central se compune dintr-un cerc mic dublu, în exterior un cerc mare compus din patrulatere mici inegale. Motivul central este mărginit de trei cercuri concentrice.

b) Două fragmente din același vas (strachină?) de culoare cenușie, în interior și exterior cu firnis de culoare negricioasă; decorul este compus dintr-o ramură cu vîrf în sus, frunzele sînt realizate din patrulatere inegale (pl. XXXVI/4).

c) Fragment de vas din aceeași pastă ca cel de mai sus (litera b). Decorul se compune dintr-un patrulater de mărime compus din linii paralele, axul mic este unit prin două linii paralele, între ele se află mici dreptunghiuri; la colțurile patrulaterului se află cercuri mici duble (pl. XXXVI/2).

d) Fragment de vas de culoare negricioasă (nu se poate preciza forma vasului căruia îi aparține). Decorul se compune dintr-un cerc mic dublu de la care pornesc patru raze, linii compuse din mici dreptunghiuri inegale (pl. XXXIII/2).

8. *Săcășeni* (com. Săcășeni, jud. Satu Mare). În cadrul cercetărilor efectuate în anul, 1973 partea de hotar „Drumul Cigului“, s-a găsit și un fragment dintr-o strachină mică de culoare cenușie deschisă, ornamentată prin ștampilare¹³. Decorul se compune dintr-un cerc mijlociu, realizat din mici patrulatere (pl. XXXIV/3).

¹⁰ S. Dumitrașcu — T. Bader, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit*, Oradea, 1967, p. 36.

¹¹ T. Bader, în *StComSatuMare*, III, 1975, p. 36—43, pl. VI/2, 4—6, 8, pl. VII/6; pl. IX/7; pl. X/2, 4, 6, 8. Ilustrația din lucrarea de față este reprodusă după T. Bader, art. cit.

¹² Gh. Lazin, în *StComSatuMare*, IV, 1980, p. 135—142.

¹³ Gh. Lazin, în *StComSatuMare*, III, 1975, p. 64, 67; fig. 4/6; pl. XIII/4.

Pe baza prezentării materialelor descrise mai sus ne vom opri asupra câtorva probleme și anume: 1) Forme de vase; 2) Motive decorative; 3) Încadrare cronologică; 4) Atribuire etnică. Specificăm că materialul pe care îl cunoaștem pînă acum este cantitativ redus, dar socotim necesară punerea lui în circulație tocmai în vederea clarificării descoperirilor de acest fel din zona de nord-vest a țării în perioada secolelor III—IV e.n. Discuția noastră o socotim mai mult o ipoteză de lucru, și nu pretindem aici de-a lămuri toate problemele ridicate de acest interesant material ceramic, de a oferi soluții sigure pentru toate aspectele de ordin cronologic și cultural pe care le ridică.

1. *Formele de vase.* Din prezentarea în ordine alfabetică a repertoriului descoperirilor, rezultă că cea mai tipică formă de vas care prezintă ornamente realizate prin ștampilare o constituie strachina. Această formă de vas, ca de altfel întregul material ceramic ornamentat prin ștampilare, descoperit în zona care ne interesează este lucrată la roată. Nu s-a păstrat nici un exemplar întreg, după cum nici o strachină n-a putut fi întregită. Din categoria castroanelor, există patru exemplare dintre care două intacte, descoperite la Culciu Mare și Ghenețea și două făcînd parte tot din descoperirea de la Ghenetea păstrate aproape întregi. Vasul-bol găsit la Dindești, s-a găsit intact, de fapt el

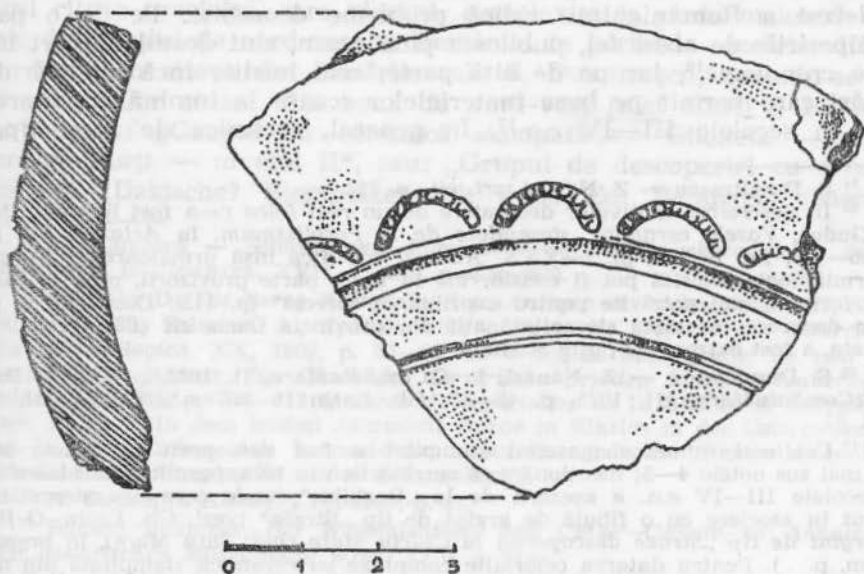

Fig. 2. Ceramică ștampilată — Pir.

provine dintr-un mormint. Probabil că și vasele găsite la Ghenetea¹⁴, reprezintă o descoperire funerară. Cîteva fragmente de vase sînt atipice, deci nu aducem în discuție eventuala lor formă. Culoarea ceramicii, cu excepția celor două fragmente (Satu Mare „Pădurea Noroieni“⁴, pl. XXXVII/2, și Medieșul Aurit, de culoare roșie-cărmizie) are coloritul general cenușiu cu diferite nuanțe, deschis sau negricios.

2. *Motivele decorative.* Gama motivelor decorative aflate pe pereții vaselor întregi, sau ale fragmentelor ceramice este destul de bogată¹⁵. O categorisire a ei, cuprinde două mari grupe, respectiv: decorul geometric și decorul vegetal stilizat. Pe unele fragmente se întîlnesc însă combinații caracteristice ambelor grupe.

Decorul geometric cuprinde următoarele elemente: linii de diferite tipuri — verticale, oblice, curbe; cercuri simple sau duble, arcuri de cerc, semicercuri cu deschiderea în jos sau în sus. Aproape în totalitate aceste elemente au în componență patruleter și dreptunghiuri mici sau triunghiuri.

Decorul vegetal stilizat este reprezentat de ornamentale în formă de frunze și ramuri, precum și de flori cu patru petale. Aceste ornamente, apar pe fragmentele ceramice descoperite la Culciu Mare (pl. XXXI/2; pl. XXXII/1; pl. XXXIII/1) și Satu Mare (pl. XXXVI/4). Tot în această categorie a decorului vegetal stilizat, se înscriu ornamentele reprezentate de rozete mici și mijlocii, acest motiv ornamental este întîlnit destul de des.

3. *Încadrarea cronologică.* Datarea acestui tip ceramic din zona de nord-vest a României, nu ridică probleme deosebite. Pe de o parte, descoperirile de acest fel, publicate pînă acum, sînt destul de cert încadrate cronologic¹⁶, iar pe de altă parte, cele inedite încă au apărut în așezări care permit pe baza materialelor scoase la lumină o plasare în timp în secolele III—IV e.n.¹⁷. În general, ceramica de acest tip, se

¹⁴ S. Dumitrașcu — Z. Nánási, *art. cit.*, p. 227.

¹⁵ În descrierea motivelor decorative de un real folos ne-a fost lucrarea: Nicolae Gudea, *Vasele ceramice, șampilate de la Porolissum*, în *ActaMP*, IV, 1980, p. 105—145, fig. 1—241; pl. I—XXX. Autorul specifică însă următoarele: „Termenii și terminologia folosită pot fi considerate în mare parte provizorii, pînă la găsirea unor formule mai potrivite pentru exprimarea corectă“ (p. 112). Lucrul ni se pare firesc deoarece ceramica șampilată atît din provincia Dacia cît și din zonele neocupate, a fost extrem de puțin studiată.

¹⁶ S. Dumitrașcu — Z. Nánási, în *StComSatuMare*, II, 1972, p. 229; T. Bader, în *StComSatuMare*, III, 1975, p. 42—43; Gh. Lăzin în *StComSatuMare*, III, 1975, p. 64, 67.

¹⁷ Cel mai numeros material șampilat a fost descoperit la Culciu Mare, vezi mai sus notele 4—5; menționăm că cercetările din 1971, permit o încadrare certă în secolele III—IV e.n. a așezării de la „Boghilaz“, unde ceramica șampilată a apărut în asociere cu o fibulă de argint de tip „Straže“ (vezi, Gh. Lăzin, *O fibulă de argint de tip „Straže“ descoperită la Culciu Mare (jud. Satu Mare)*, în prezentul volum, p.). Pentru datarea celorlalte complexe cu ceramică șampilată din nord-vestul României, a se vedea bibliografia indicată la repertoriul descoperirilor din prezenta lucrare.

leagă de tipul „Blažice“, care își are o răspîndire mai largă, fiind prezentată și într-o serie de regiuni ale Slovaciei¹⁸ și Ungariei¹⁹, datarea acestei ceramică este aproape, unanim acceptată pentru secolele III—IV e.n.

Asupra încadrării cronologice a acestui tip ceramic din zona de nord-vest a României în secolele III—IV e.n., credem că ipoteza plasării ei încă în ultimele decenii ale veacului al II-lea al erei noastre nu este lipsită de un suport real. Astfel la Medieșul Aurit și Satu Mare „Pădurea Noroieni“, precum și la Ghenetea (jud. Bihor), materialele ceramice șampilate trădează o certă fractură romană. Pe de altă parte, la Porolissum, ceramica de acest fel începe a fi produsă încă la finele secolului II e.n.²⁰. De altfel încă Ed. Beninger sublinia că, perioada de maximă înflorire a ceramicii șampilate în Dacia se situează între anii 150—250 e.n.²¹. Adăugăm că așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit începe încă în secolul al II-lea al erei noastre, probabil în ultimele decenii, oricum denarul roman imperial descoperit aici în anul 1975, în cadrul campaniei de cercetări arheologice²², a fost emis în ultimele două decenii ale secolului II e.n., indicînd astfel un *terminus ante quem* al limitei inferioare al stațiunii de la „Șuculeu“.

4. *Atribuirea etnică*. Asupra acestui aspect, cel puțin deocamdată, în mod firesc ne referim la zona de nord-vest a țării, considerăm că este inoportun a face precizări, cu atît mai mult că, studiile privind această categorie de vase, sînt abia la început. Considerăm că se impun totuși cîteva precizări, care vizează, complexitatea problemelor de rang etnic din spațiul de nord-vest al României în perioada secolelor III—IV e.n. Astfel în cîteva din lucrările sale S. Dumitrașcu, oprindu-se asupra realităților etnice din zona de nord-vest (mai ales!) a României, menționează: „Grupul cu ceramică stampată — Gheneta — Calciu Mare — Porți — nivelul II“, sau: „Grupul de descoperiri cu ceramică stampată (Dakische? Stempelkeramik după Ed. Beninger) Ghenetea,

¹⁸ M. Lamiová — Schmiedlová, *Römerzeitliche Siedlungskeramik in der Südostslowakei*, în *SlovArch*, XVII, 2, 1969, p. 403—502.

¹⁹ Csallány D., *Die Bereg Kultur*, în *Acta Antiqua et Archaeologica*, X, Szeged, 1966, p. 87—88; Salamon A., *Spätromische gestempelte Gefesse aus Intercisa*, în *Folia Archaelogica*, XX, 1969, p. 53—62, cu o bogată bibliografie. Se mai poate consulta și K. Horedt, *Zur Geschichte der frühen gepiden in Karpatenbecken*, în *Apulum*, IX, 1971, p. 705—712 (datarea descoperirilor de la Blažice și Beregsurány, în sec. IV e.n.: „In dem letzten Jahrzehnt wurde in Blažice in der Ostslowakei und dann in Beregsurány eine kennzeichnende scheibengedrehte Stempelkeramik entdeckt, die in der Hauptsache in das 4. Jh. gehört“).

²⁰ N. Gudea, în *ActaMP*, IV, 1980, p. 11.

²¹ Eduard Beninger, *Der Wandalenfund von Czéke—Cejkov*, în *Annalen des Natur historischen Museums in Wien*, XLV, p. 210.

²² Dacia, N.S., XX, 1976, p. 279, nr. 76; Gh. Lazin, *Monede antice din colecția Muzeului județean Satu Mare*, în *StComSatuMare*, IV, 1980, p. 128, nr. 3, nota 2.

Culciu Mare, Porți II²³, fără însă să facă precizări de altă natură (cu excepția celor de ordin cronologic).

În teritoriile din nord-vestul României, rămase în antichitate în afara Daciei romane această categorie ceramică este greu de atribuit etnic. Ceramica ștampilată o găsim încă în așezările dacice dinainte de ocupația romană²⁴, precizăm însă că ea lipsește din inventarele așezărilor dacice anterioare secolului II e.n. (sfârșitul acestuia) din nord-vestul României²⁵. Atribuirea acestei ceramici unor populații alogene care s-au oprit temporar în zona de nord-vest a României în această perioadă (sec. III—IV e.n., cu rezerve pentru finele sec. II e.n., sau început de sec. III e.n., germanici-vandali), nu își are în actualul stadiu al cercetării o temeinică argumentare.

Nu cunoaștem deocamdată materiale arheologice care să ateste în zonă prezența gepizilor timpurii²⁶; elementele germanice surprinse deocamdată prin descoperirile arheologice din nord-vestul României indică pe drept cuvânt, într-o primă fază pe vandali, iar mai apoi pe ostro-

²³ S. Dumitrașcu, *Există cultura Sintana de Mureș — Cerneahov și tipul Prešov în Crișana?*, în *Studii și cercetări științifice*, Bacău, 1974, p. 51; idem, *Dacii liberi din Vestul și Nord-Vestul României (sec. II—IV e.n.)*, în *Crisia*, VII, 1977, p. 73.

²⁴ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică (Cu specială privire la Transilvania)*, Ed. Științifică, București, 1969, p. 210—211.

²⁵ Singura așezare, parțial cercetată din acest spațiu geografic este aceea de la Lazuri „Lubi-tog”, cf. Gh. Lazin, *Mărturii arheologice din județul Satu Mare*, Satu Mare, 1980, p. 14; Idem, în *StComSatuMare*, IV, 1980, p. 129—130, notele 8 și 17; Vl. Zirra, în *StComSatuMare*, IV, 1980, p. 39—84.

²⁶ Astfel vasul din mormintul de la Dindești, nu poate fi pus pe seama acestei populații. Pe de altă parte, Csallány D, *art. cit.*, p. 88, arată textul: „Wir Können also den Kreis oder eine andere Volksgruppe Knüfen, solange das Problem der „Bereg-Kultur“, im Laufe unserer Forschungen nicht endgültig geklärt ist“. Prin urmare, prezența gepizilor timpurii în sec. III—IV e.n. în nord-vestul României nu își are un temel real. A se vedea și N. Gostar, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza“*, Iași, S.N., III, a, Istorie, XIV, 1968, p. 102, care presupune, analizând izvoarele istorice: „...deplasările neamurilor gepide în direcția frontierei de nord și de vest a Daciei, cu care romanii au putut ajunge în contact încă în anii domniei lui Commodus“. Cit privește prezența vandalilor, se pot menționa descoperirile funerare de la Apa și Boinești (jud. Satu Mare descoperiri incidentale și care nu pot indica cu precizie etnicul, fiind constituite mai ales din inventar metalic. La Medieșul Aurit, în acest sens trebuie acceptată, dacă nu o prezență efectivă a vandalilor (în sensul de conviețuire, și apoi asimilare), cel puțin o influență vandală (sesizabilă mai mult în inventarul metalic găsit în necropolă, cf. și S. Dumitrașcu în *Apulum*, X, 1972, p. 680 și nota 17). Pentru Apa și Boinești, S. Dumitrașcu în *StComSatuMare*, II, 1972, p. 232, nota 23; Idem, *Studii și cercetări științifice*, Bacău, 1974, p. 51; Idem, în *Crisia*, VII, 1977, p. 74. Pentru raionarea descoperirilor vandalice și gepidice, se poate consulta și K. Horedt, în *Apulum*, IX, 1971, fig. 1 (p. 706). Deocamdată prezența efectivă a vandalilor în nord-vestul României, o reprezintă descoperirile de la Culciu Mare (vezi, notele 3—4, 17), unde materialul arheologic, bine datat în secolele III—IV e.n. demonstrează o prezență a vandalilor aici, cultura lor materială se deosebește însă simțitor de aceea din regiunile situate în zonele imediat învecinate din nord-vestul României (cu precădere din Silezia și Slovacia).

goți²⁷. Cel mai bine se cunoaște ceramica șampilată din zona nordică a Daciei romane, de unde recent, N. Gudea²⁸, publică un amplu studiu privind vasele ceramice șampilate de la Porolissum. În cadrul acestui studiu autorul remarcă, pe baza unei ample analize că acest tip ceramic începe să fie produs la Porolissum încă în secolul al II-lea e.n. (spre sfârșit, dar: „...în mod sigur la începutul secolului III e.n. atelierele orașului funcționau din plin“).²⁹

Ceramica șampilată din nord-vestul țării, rămas în afara ocupației romane, este greu de atribuit etnic, dar prezența ei în stațiunile dacilor liberi ne îndeamnă la presupunerea că această a fost cunoscută și folosită de aceste comunități. Faptul că centrul de producție Porolissum, este relativ apropiat, permite afirmarea cel puțin în actuala fază a cercetărilor, că de la Porolissum, spre zonele mărginașe, acest tip ceramic pătrunde pe marea arteră care o constituie Someșul. Produsele romane: monede³⁰, ceramică (terra sigillata)³¹, sînt cunoscute în nord-vestul Daciei, (în teritoriile rămase libere), iar pătrunderea lor aici, se face efectiv pe Someș. Remarcăm că există însă deosebiri între unele fragmente ceramice decorate (privind atît coloritul, cît și formele sau decorul) între produsele de la Porolissum și cele găsite în zona de care ne ocupăm. Se impune însă constatarea că o serie de fragmente decorate aflate în nord-vestul României, trădează o execuție tehnică rudimentară (Lazuri, Satu Mare), fapt care ne îndeamnă să presupunem o realizare pe loc, cu atît mai mult cu cît aici au fost descoperite și cuptoare pentru ars vase, bine datate în secolele III—IV e.n. În cadrul așezărilor ce aparțin dacilor liberi surprinse pe teritoriul județului Sălaj, ceramica șampilată din aceste așezări provine cu certitudine din centrul de producție Porolissum³²; aceste așezări sensibil apropiate de acest centru ceramic menționat.

Încheind aceste considerații de ordin etnic se impune reliefarea că ceramica șampilată din zona nord-vestică a României, constituie un interesant material arheologic, iar punerea ei pe seama unei sau altei populații (excepții, ni se par fragmentele de la Culciu Mare; cele rea-

²⁷ I. Némethi, *Descoperiri funerare din sec. V. e.n. lângă Carei, în ActaMN*, IV, 1967, p. 499—507; Idem, în *StComSatuMare*, I, 1969, p. 121—124; a se vedea și M. Roska, în *AISC*, I, 1928—1932, Cluj, p. 69—72. Pentru această zonă, poate că pe seama ostrogoților s-ar atribui și moneda de aur de la Cig (oraș Tășnad], chiar dacă ea nu poate indica un etnic cert, datarea ei în secolul V e.n. poate fi pusă pe seama acestei populații (Alexandru Sășianu, *Moneda antică în vestul și nord-vestul României*, Oradea, 1980, p. 103, nr. 36, cu bibliografia).

²⁸ N. Gudea, în *ActaMP*, IV, 1980, p. 105—145, fig. 1—241, (p. 146—160), pl. I—XXX (p. 161—190).

²⁹ Idem, *Ibidem*, p. 111.

³⁰ Gh. Lazin, în *StComSatuMare*, I, 1969, p. 111—120, vezi și fig. 1 (p. 114).

³¹ T. Bader, *Descoperiri de „terra sigillata“ în teritoriile situate la nord-vest de Dacia romană, în Sargetia*, XI—XII, 1975, p. 269—276.

³² Alexandru V. Matei, *Repertoriul așezărilor aparținînd dacilor liberi (sec. II—IV en.) descoperite pe teritoriul județului Sălaj, în ActaMN*, IV, 1980, p. 229—244.

lizate pe loc în așezările dacilor liberi; precum și cele provenind direct de la Porolissum), reprezintă o problemă nerezolvată încă. Oricum, prezenta notă, și-a propus în primul rînd punerea în circuitul științific a acestui material ceramic mare parte din el inedit încă, și nu atît rezolvarea ampleror aspecte de ordin etnic și cultural ale veacurilor III—IV e.n. din nord-vestul țării. Se impun însă pe de o parte, ample cercetări arheologice, sistematice, iar pe de alta, semnalarea tuturor materialelor arheologice descoperite în așezările de epocă romană și post-romană din nord-vestul României, tocmai în vederea clarificărilor ridicate atît de materialele descoperite cît și de complexe probleme de ordin istoric și arheologic ale acestei perioade.

Addenda

După întocmirea prezentului studiu, în zonă s-a mai găsit un fragment ceramic șampilat, între localitățile Pir și Pirul Nou, pe locul numit „Váigáncs”, pe o terasă situată între „Holmul mare” și Pirul Nou. Fragmentul face parte din fundul unui vas (strachină?), este de culoare cărămidie cu o nuanță brună. Ornamentul este compus din mici patrulete înscrise în arcuri de cerc (fig. 2; nr. 9 pe hartă). A fost găsit în asocieri cu fragmente ceramice de culoare cenușie lucrate la roată (informații de detaliu de la N. Iercoșan și I. Némethi; se păstrează în col. Muz. orășenesc Carei).

Date: sec. III—IV e.n.

LISTE DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Funde von Stampkeramik aus dem Nord-Westen Rumäniens III—IV. Jahrhundert u.Z.

Abb. 2. Stempelkeramik — Pir.

Taf. XVIII Gefäße mit Stempelmotive verziert.

1, Ghenetea; 2, Culciu Mare.

Taf. XXIX. Verzierung des in Culciu Mare entdeckten Gefäßes.

Taf. XXX. Culciu Mare — Bruchstücke eines Schüssels.

Taf. XXXI. Keramik — entdeckt in Lazuri (1) und Culciu Mare (2).

Taf. XXXII/1—3 — Keramikbruchstücke aus den Forschungen von Culciu Mare.

Taf. XXXIII. Keramik von Culciu Mare (1); Satu Mare (3) aus dem in Dindești (2) entdeckten Grab.

Taf. XXXIV. Töpfe aus der Entdeckung von Ghenetea (1—2) Keramikbruchstücke — Satu Mare „Pădurea Noroieni“ (3—4).

Taf. XXXV. Stempelkeramik — Satu Mare „Pădurea Noroieni“.

Taf. XXXVI. Stempelkeramik aus den Forschungen bei Satu Mare „Pădurea Noroieni“ (1); Satu Mare „Cuptoare“ (2, 4); Săcășeni (3).

Taf. XXXVII. Schüsselbruchstück von Lazuri (1); Bruchstück eines Tapfes, Ziegelfarbe, entdeckt bei Satu Mare „Pădurea Noroieni“ (2).

STEMPEKERAMIK AUS DEM III—IV JAHRHUNDERT UNSERER ZEIT IM NORD-WESTEN RUMÄNIEN ENTDECKT

Zusammenfassung

Im Rahmen des Studiums sind, die aus dem III—IV. Jahrhundert u.Z. stammenden stempekeramik-Gegenstände, in Nord-Westen Rumäniens entdeckt, dargestellt. Bis in der Gegenwart wurden Materialien diesem Typs in acht Ortschaften entdeckt. Es wird besonders hingewiesen daß die Stempekeramik¹ dieser geographischen Zone Ausnahme bilden die Funde von Ghenetea (Kreis Bihor), bildeten nicht den Gegenstand speziellen Studiums.

Nach der Alphabetischen Vorstellung der Entdeckungen, werden einige Probleme zur Diskussion gebracht: Formen der Gefäßen dekorative motive, kronologische Einreihung und ethnische Zugehörigkeit.

Was die Datierung dieses Keramiktyps anbelangt wird angenommen daß die schon im Ausgang des II. Jahrhunderts u.Z. inkadriert werden kann.

Obwohl ihre ethnische zugehörigkeit zweifellastig ist, wird angenommen daß (diese Tatsache entspricht dem Kontext der Funde), die Keramik diesem Typs von den freien Daken aus dem Nord-Westen Römisch-Daziens, bekannt und verwendet wurde. Es besteht die Möglichkeit daß eine Serie von Bruchstücken (Fragmente) durch stempeln verziert, aus dem Produktionszentrum Porolissum 28 stammen.